

Er Mumifar en stolt stubmark?

Af Leif Skovby Larsen og Lis Pøhler

Da karaktergennemsnittene for de bundne prøver blev offentliggjort, vakte det undren, at gennemsnittet i både læsning og retskrivning var faldet med over en halv karakter fra 2019 til 2024. Hvad kan være forklaringen på det? Kan man finde årsagen i den anderledes undervisning i coronaperioden, eller kan der peges på andre årsager? *Er Mumifar en stolt stubmark?* er det sidste spørgsmål, eleverne skal tage stilling til i retskrivningsprøven fra maj 2024.

I denne artikel sammenligner vi indholdet i retskrivningsprøven fra maj 2019 med indholdet i retskrivningsprøven fra maj 2024. Begge sæt har en diktatdel og en opgavedel, og i begge sæt er der 90 prøveord. I retskrivning er faldet i karaktergennemsnittet fra 2019-prøven til 2024-prøven på 0,7 (fra 6,8 til 6,1), jf. figur 1, hvilket måske ikke syner af meget, men når det tages i betragtning, at tallene fremkommer på baggrund af mere end 60.000 elevbesvarelser, er det et meget stort udsving.

	2018/2019	2019/2020*	2020/2021*	2021/2022*	2022/2023	2023/2024
Dansk læsning	6,1	6,9	7,1	6,9	5,6	5,5
Dansk retskrivning	6,8	7,1	7,4	7,2	6,2	6,1

Figur 1 Gennemsnitskarakterer for prøverne i dansk, læsning og retskrivning 2019 – 2024.¹

*Karaktererne fra de tre 'coronaår' 2020, 2021 og 2022 er ikke interessante i denne sammenhæng, idet tallene for disse år dels bygger på prøvekarakterer og dels på standpunktskarakterer.

Prøverne bliver i tiden inden prøvens afholdelse tryktestet i en såkaldt forensur, hvor et antal klasser, som er tilmeldt frivilligt, gennemfører en ankerprøve, der i de senere år har været prøven fra 2017. Når disse klasser har gennemført årets prøve i begyndelsen af maj, bliver resultaterne fra ankerprøven via statistiske metoder sammenstillet med besvarelsen af majprøven, og herefter fastsættes en karakternøgle.

Figur 2 viser, at 2024-prøverne i både læsning og retskrivning har været meget vanskeligere for eleverne end 2019-prøven. I denne artikel koncentrerer vi os om prøven i retskrivning, men desværre ville vi også kunne have skrevet en tilsvarende artikel om læseprøven.

Andelen af elever på de forskellige karakterniveauer er tilnærmelsesvis sammenlignelige. I 2019 ville eleverne dumpe i retskrivning, hvis de havde mere end 47 fejl, mens de i 2024 kunne have helt op til 61 fejl uden at dumpe. Det vil sige, at hvis ministeriet i 2024 havde anvendt samme dumpegrænse

som i 2019, ville endnu flere elever være dumpet, og gennemsnittet havde været endnu lavere end 6,1.

	2019	2024	2019	2024	2019	2024
Karakter	Antal accepterede fejl		Antal elever		Procentvis fordeling	
12	3	5	3.654	1.307	6 %	2 %
10	11	16	15.440	11.250	25 %	18 %
7	24	32	24.040	23.722	38 %	39 %
4	36	48	12.424	16.721	20 %	27 %
02	47	61	4.142	5.762	7 %	9 %
00	89	89	2.761	2.788	4 %	5 %
-3	-	-	9	8	0 %	0 %
		I alt	62.470	61.558	100 %	100 %

Figur 2 Oversigt over sammenhæng mellem antal fejl i prøven og prøvekarakter, samt fordeling af elever på de enkelte karakterniveauer.

Vi har fra tid til anden oplevet enkelte klasser, som fagligt var svagere end resten af årgangen, men at en given årgang målt på landsplan pludselig dukker så markant, lyder usandsynligt. Vi tror, at det er prøven i 2024, som har været sværere. Og vi har derfor sat os for at finde ud af, om der kan være hold i den påstand.

Nye tiltag i 2024-prøven

Det viser sig, at der rent faktisk er sket væsentlige ændringer i 2024-prøvens *udformning* i forhold til tidligere prøver. Ændringerne i prøven er desværre ikke kommunikeret ud i ministeriets nyhedsbreve om prøverne, så kun hvis lærerne af sig selv havde fundet på at anvende prøvesættet fra december 2023, kunne de have opdaget *nogle* af forandringerne – men ikke alle. Vi kommer nærmere ind på de konkrete ændringer senere.

Ved de såkaldte øveprøver i januar 2024 anvendte ministeriet nemlig prøvesættet fra maj 2023, så heller ikke her havde lærere og elever mulighed for at få øje på forandringerne i 2024-prøven. De klasser, som var tilmeldt for censuren, har således ikke kendt til ændringerne før på selve prøvedagen i maj 2024. Dette er på ingen måde fair hverken over for de elever, som for første gang i deres liv skal til en rigtig prøve, eller over for deres lærere.

Det første, der falder i øjnene, når man kigger på figur 3, er, at der i 2024 er indført overskrifter til alle delopgaverne i anden del, at tekstdiktaten er udeladt, og at *Ret en tekst*, der normalt regnes som den allersværeste opgave, og som tidligere altid har ligget som den sidste opgave, nu er opgave 2 i sættet. Desværre er det ikke den eneste forandring, for hvis man går et spadestik dybere og kigger på de enkelte delopgaver, dukker endnu flere ændringer op.

Dernæst bemærker vi, at nyt afsnit hverken markeres med indryk på linjen eller ved dobbelt linjeafstand. Det er u hensigtsmæssigt, men der er faktisk ingen regler i Retskrivningsordbogen om,

hvordan man markerer nyt afsnit. Vi har bare ikke kendskab til andre udgivelser, hvor nyt afsnit ikke tydeliggøres af hensyn til læsbarheden.

Opgaver i prøvesættet	Maj 2019-prøven	Maj 2023-prøven (=øveprøven)	Maj 2024-prøven
Første del			
Tema:	Nye medievaner	Æg	Finland
Opgave 1	Tekstdiktat	Tekstdiktat	
Opgave 2	Indsætningsdiktat	Indsætningsdiktat	Indsætningsdiktat
Andel del			
Opgave 1	Komma	Ét eller flere ord – små eller store bogstaver	Ferie i Finland Ret en tekst
Opgave 2	Ét eller flere ord	Komma	Eukontanto Hvilken ordklasse?
Opgave 3	Rigtig form	Rigtig form	Finsk og svensk Sæt kommaer
Opgave 4	Grammatisk opmærksomhed	Fra nutid til datid	Samernes rendrift Rigtig ordklasse og form
Opgave 5	Ret en tekst	Ret en tekst	Finskbrød Ét eller flere ord?
Opgave 6			Tove Jansson Hvilket ord passer ind?

Figur 3 Oversigt over indhold og opgaver i majprøverne fra hhv. 2019, 2023 og 2024.

FØRSTE DEL

Indtil december 2023 har den første del af retskrivningsprøven bestået af to diktatdele: En tekstdiktat, hvor eleverne skulle skrive alt, som blev dikteret, og en udfyldningsdiktat, hvor eleverne kun skulle skrive dét eller de ord, der manglede i teksten, som læreren læste op. Tilsammen har der i de to diktater været ca. 50 prøveord.

I 2024-prøven er tekstdiktaten imidlertid gledet helt ud. Til gengæld er indsættelsesdiktaten blevet længere, således at der i første del stadig er ca. 50 prøveord i alt.

At tekstdiktaten manglede, skabte fredag den 3. maj 2024 en del forvirring og usikkerhed rundt om i gymnastiksale og prøverum. Var der fejl i lærerarket eller fejl i selve prøven? Alene denne usikre start på prøven har givetvis påvirket en del elever, for det var ikke den prøve, som de var vant til.

ANDEN DEL

Ferie i Finland

Under denne overskrift gemmer sig opgaven *Ret en tekst*, som normalt regnes for prøvens sværeste. Selve teksten er i 2024-sættet lidt kortere, end den har været i tidligere opgavesæt. Eleverne skal finde 7 fejl i opgaven, og heller ikke i 2024 fik eleverne oplyst, hvor mange fejl der skulle findes. Dette er helt i overensstemmelse med tidligere versioner af denne opgavetype. Eksempelopgaven er udeladt i 2024, hvilket er ærgerligt, da eksempler skal hjælpe elever til at forstå en opgave bedre. Derudover indgår en del svært læselige finske egennavne; der er heldigvis ikke fejl i dem, men det kan eleverne jo ikke vide.

Førhen var der mange elever, som enten ikke nåede *Ret en tekst*-opgaven, eller som bevidst sprang den over. Det er vores gæt, at en del elever er blevet hængende lidt længere ved denne opgave, end de plejer i og med, at det er den første opgave, de møder i 2. del, hvor de skal arbejde på egen hånd. Men det ved vi altså reelt ikke noget om.

Eukonkanto

Eukonkanto er en traditionsrig, finsk sportsgren, og i denne sammenhæng er det overskriften til den opgavetype, som eleverne måske genkender fra tidligere prøver, hvor den bare hed *Ordklasser*. Opgaven var sidst i brug i maj 2020. I 2024-versionen får opgaven underoverskriften *Hvilken ordklasse?*

Opgaven indledes med en eksempelopgave, og herefter følger 6 opgaver, som alle tager udgangspunkt i samme lange udsagn (se figur 4). Tidligere har der været en kort sætning til hver opgave, hvor sætningerne (sammen med eksempelteksten) samlet set udgjorde en kort fortælling i relation til prøvens overordnede tema. Valget med at bruge samme lange udsagn i alle opgaver gør, at opgaven bliver meget teksttung.

I 2020 og tidligere skulle eleverne for hvert udsagn vælge mellem *de samme 7 ordklasser*:

- adjektiv/tillægsord
- adverbium/biord
- konjunktion/bindeord
- pronomen/stedord
- præposition/forholdsord
- substantiv/navneord
- verbum/udsagnsord

I 2024 skal de i hver opgave vælge mellem 4 ordklasser, som veksler fra opgave til opgave fx:

- biord (adverbium)
- forholdsord (præposition)
- tillægsord (adjektiv)
- udsagnsord (verbum)

Der er således blevet færre valgmuligheder i hver opgave, men til gengæld er valgmulighederne forskellige fra opgave til opgave.

Dertil kommer, at de ord, som skal ordklassebestemmes, ikke præsenteres i den rækkefølge de indgår i teksten, hvilket for os at se er helt ulogisk. Efter hvert af de 6 prøveord har vi i figur 4 angivet, i hvilken rækkefølge de forekommer i opgavesættet.

Denne (5) fascinerende sport, hvor en mand helt (2) bogstaveligt bærer (6) sin kone gennem (1) et specielt konkurrencespor fyldt med sære (3) forhindringer, har eksisteret (4) siden begyndelsen af det 19. århundrede.

Figur 4 Teksten til opgaven *Hvilken ordklasse?*

Finsk og svensk

Under denne overskrift ligger kommaopgaven. Opgavetyperen har været med i alle prøver i de seneste 25 år og består af 5 udsagn, som eleverne skal analysere og sætte kommaer i. Hvis alle kommaer i et udsagn er sat korrekt, giver det 1 point, uanset om der skal sættes 1, 2 eller 5 kommaer. Det kan også forekomme, at der i et udsagn slet ikke skal sættes komma.

	2019-prøven	2023-prøven	2024-prøven
1. udsagn			
Antal ord	28 ord	12 ord	32 ord
Antal kommaer	2 kommaer:	1 komma:	2 kommaer:
Kommatype	- efter ledsætning - foran ledsætning	- foran ledsætning	- efter ledsætning - mellem ledsætninger
2. udsagn			
Antal ord	18 ord	20 ord	19 ord
Antal kommaer	1 komma:	2 kommaer:	2 kommaer:
Kommatype	- mellem ledsætninger	- foran ledsætning uden henførende stedord - efter ledsætning	- efter ledsætning - mellem ledsætninger
3. udsagn			
Antal ord	14 ord	22 ord	20 ord
Antal kommaer	2 kommaer:	1 komma:	2 kommaer:
Kommatype	- foran ledsætning - i opremsning	- i opremsning	- efter ledsætning - mellem ledsætninger
4. udsagn			
Antal ord	16 ord	21 ord	29 ord
Antal kommaer	1 komma:	2 kommaer:	2 kommaer:
Kommatype	- efter ledsætning - foran ledsætning	- mellem sideordnede ledsætninger uden indledende bindeord - efter ledsætninger	- mellem ledsætninger - foran ledsætning
5. udsagn			
Antal ord	32 ord	31 ord	21 ord
Antal kommaer	1 komma:	2 kommaer:	3 kommaer:
Kommatype	- foran ledsætning	- foran ledsætning - mellem ledsætninger	- foran ledsætning - efter ledsætning

			- i opremsning
I alt			
Antal ord	108 ord	106 ord	121 ord
Antal kommaer	7 kommaer	8 kommaer	11 kommaer
Antal kommatyper	4 forskellige typer	5 forskellige typer	4 forskellige typer

Figur 5 Oversigt over kommaopgaverne i de 3 prøvesæt.

Opgaven er blevet særdeles vanskelig i 2024, dels fordi der i forhold til tidligere skal sættes flere kommaer i hvert udsagn, og dels fordi sætningerne er meget lange, hvilket i sig selv gør det sværere at finde ud af, hvor kommaerne skal sættes. Vores påstand er, at mange elever ikke har opnået maksimumpoint i denne opgave.

Samernes rendrift

Underoverskriften er *Rigtig ordklasse og form*. Opgaven er ny. Indtil maj 2023 har opgaven heddet *Rigtig form*, hvor eleverne skulle omskrive et ord i parentes til en form af ordet, der passede i sammenhængen. Ordet i parentesen var altid skrevet i grundform. Nu er der kommet en ekstra dimension til, idet nogle ord måske i stedet skal omskrives til en anden ordklasse.

I 2024-sættet er opgavens ordlyd: "Omskriv til den rigtige form af de ord, der står i parentes, fx *spise* til *spiser*. Eller omskriv til den rigtige ordklasse, fx *spise* til *spisning*." I opgaven indgår udsagnet, som er gengivet i figur 6.

Rendriftsamerne lever som (nomade) _____, idet de følger renernes (vandre) _____ efter føde.

Figur 6 *Rigtig ordklasse og form*.

Første opgave i eksemplet herover er en traditionel *Rigtig form*-opgave: nomade - > nomader. Men hvad skal der stå på den sidste linje? Kigger man i rettearket, kan man se, at der gives point for ét af tre mulige substantiveringer: *vandring*, *vandren*, *vandringer*. Slår man op under udsagnsordet i parentes (vandre), fremkommer disse navneord ikke – altså er det et ord, som eleverne selv skal deducere sig frem til. I øvrigt findes ordet *vandren* slet ikke i Retskrivningsordbogen.

I denne delopgave er der således 3 valgmuligheder, i en anden opgave er der 4 valgmuligheder – se figur 7.

... I dag er driften truet på grund af (omfatte) _____ træfældninger i forbindelse med blandt andet (udvide) _____ af infrastrukturen og turisme, hvilket gør renernes græsningsområder mere (utilgængelige)_____.

Figur 7 Det afsluttende udsagn i opgaven *Samernes rendrift*.

Udsagnsordet *udvide* kan omskrives til navneordene *udvidelse*, *udvidelsen*, *udvidelser*, *udvidelserne*. Spørgsmålet er, hvad der egentlig testes her, når der er så mange svarmuligheder.

Finskbrød

Under denne overskrift gemmer sig opgavetyperen *Ét eller flere ord?* Opgaveteksten indledes med endnu en overskrift: *Bettinas bage univers*, som også fungerer som eksempelopgave. I øveprøven fra 2023 indgår opgaven *Ét eller flere ord – små og store bogstaver*. I 2024 er opgaven så tilbage til grundformen, som eleverne er fortrolige med fra tidligere prøver.

Tove Jansson

Opgavesættet sluttet af med urpremiere på opgavetyperen *Hvilket ord passer ind?* Der er heldigvis et eksempel, så man kan se, hvad opgaven går ud på. Eller kan man? Se eksemplet i figur 8.

Tove Jansson er _____ kendt som forfatter til Mumitroldene, men hun har også skrevet bøger for voksne.

- prekært
- primært ((Til grafiker: der skal sættes X i tjekboksen her))
- profetisk
- præmis

Figur 8 Eksempelopgaven til Tove Jansson – Hvilket ord passer ind?

Der skal vælges mellem fire distraktorer, som alle er fremmedord – tre tillægsord og et navneord, og har man bare en lille smule fornemmelse for sprog, så kan man høre, at det hverken giver mening at sige: "Tove Jansson er *prekært* kendt som ...", "Tove Jansson er *profetisk* kendt som ..." eller "Tove Jansson er *præmis* kendt som ..." Det bliver ganske enkelt meningsløse sætninger.

I opgave 1 skal eleverne indsætte ét af ordene *satiriske*, *semantiske*, *strategiske* eller *syntetiske* i sætningen: "Tove Jansson debuterede allerede som 15-årig som tegner i det _____ blad Gram med politisk indhold", og i opgave 2, 3 og 4 ses samme besynderlige og ulogiske valg af distraktorer. Distraktorerne i hver af de 3 opgaver består af 4 fremmedord med samme startbogstav og samme endelse: *illustreret/insinueret/instrueret/intoneret*, *cementeres/censureres/centrifugeres/cirkuleres* og *Reaktionen/Recessionen/Relationen/Revisionen*. I modsætning til eksempelopgaven tilhører alle fire ord samme ordklasse, men der er kun ét af ordene, som giver mening i sammenhængen. Vi har ikke været i stand til at konstruere et udsagn, hvor alle 4 foreslåede distraktorer kan indgå, hvilket må være en forudsætning for at undgå at lave en vrøvleopgave. Opgaven får således mere karakter af en prøve i afkodningsfærdigheder end en prøve i sproglige færdigheder.

Den 5. og sidste opgave skiller sig til gengæld ud fra det mønster: Ordene har samme endelse men forskellige begyndelsesbogstaver. Ét af ordene er ikke et fremmedord. Hvorfor det valg er truffet, skal vi lade være usagt. Opgaven lyder: "I *Mumifars erindringsbog* ser Mumifar tilbage på sin ungdom. Den er et komisk, men kærligt portræt af en stolt *kvark/matriark/patriark/stubmark*, der fremstiller sig selv som en rigtig helt."

Skal vi le eller græde?

I denne artikel har vi ikke forholdt os til, om der overhovedet skal være en prøve i retskrivning. Vi har udelukkende fokuseret på prøven fra maj 2024 og dens mangler.

Eleverne har haft vanskelige vilkår ved denne prøve! Dels manglede tekstdiktaten og skabte forvirring og tvivl hos både elever og lærere, dels blev nye opgaveformer introduceret, og endelig var indholdet i flere af opgaverne meget svære og tidsrøvende.

Vi tillader os at konkludere, at det IKKE er elevernes færdigheder i retskrivning, som er blevet ringere. Det er prøven! Og det er rigtig trist, at den bruges som øveprøve i januar 2025.

¹ Indberettede karakterer til Styrelsen for It og Læring, offentliggjort i Undervisningsministeriets nyhedsbrev 20. september 2024.

Leif Skovby Larsen

Lærer på Skolen på Duevej, Frederiksberg

Medlem af Opgavekommissionen, dansk, læsning og retskrivning, 2009 – 2021

Lis Pøhler

Lærer, redaktør og næstformand i Landsforeningen af Læsepædagoger

Formand for Opgavekommissionen, dansk, læsning og retskrivning, 2013 – 2021